

BALADA O TROBENTI IN OBLAKU

Ciril Kosmač

Prijatelju Francetu Vregu, partizanu Miletu, ki mi je tako dolgo prigovarjal, naj napišem intervju, da sem naposled zasnoval to balado. Upam, da bo v njej našel odgovor vsaj na nekatera svoja vprašanja.

I

Bridko je donela trobenta in na sinjem nebu je mirno plaval bel oblak.

A šele kasneje.

V začetku je bilo vse zelo preprosto in zelo lepo.

Postavila sta na tla kovček, nahrbtnik in pisalni stroj. Soba je bila še domača, a nekam mračna. Nemara pa je bila samo videti mračna, ker je zunaj ognjeno opoldansko sonce tako navpično lilo z modrega neba.

Kmet si je z dlanjo potegnil po čelu in z leno kretnjo otresel znojne kaplje. Nato se je s hrbtom naslonil na odprto okno in se pri priči začel spet praskati po poraščeni bradi. Bil je dolg in suh, gol do pasu in v kratkih hlačah; in ker je stal v oknu in je za njim padal na ozko notranje dvorišče žareči slap bele sončne luči, je bil teman, skoraj črn.

Peter Majcen, ki je takoj stopil k mizi, je mimogrede blisknil po njem. Svojega pogleda se ni niti zavedal; to mu je bilo v krvi. Toda njegov opazovalni dar, ki je večkrat deloval samostojno in bliskovito, je medtem že opredelil kmetovo podobo:

»Počrnela gotska soha izmučenega svetnika v nekoliko nadnaravni velikosti.«

Peter Majcen je priznal, da primera ni slaba, a se že isti hip ni več zmenil ne zanjo ne za kmeta. Njegova glava je bila prepolna najrazličnejših podob in njegovo srce je bilo preveč radostno. Ognjevito je zgrabil razmajano mizo ter jo začel premikati sem in tja po zverženem podu, da bi trdno obstala.

Kmet je podrsal s čevljem in pogrknil. Nato se je popraskal in rekel:

»Hm, kajpak ... Vi torej pišete?«

»Pišem!« je prikimal Peter Majcen.

»Hm, kajpak... Toda človek bi lahko sodil, da ste profesor... ali zdravnik... ali kaj podobnega...«

»Ah, to pa res ne! Saj nimam očal!« se je pošalil Peter Majcen. Bil je človek srednje rasti in srednjih let. In zdaj je bil ves vesel in ves živ, kakor je bila živa in vesela njegova pisana srajca. »*Srečen sem! Srečen sem! Srečen sem!*« je v nekakšnem valčkovem ritmu tako glasno utripalo v njem, da mu je bilo skoraj nerodno. »*In otročji sem. In vznemirjen. Vznemirjen kakor mlad fant, ko gre prvič na sestanek.*«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »In pišete knjige?«

»Knjige... Pa saj je skoraj tako.«

»Povesti, kakor se reče?«

»Povesti... *In zmeraj je kakor prvič.*«

»In pišete iz svoje lastne glave?«

»Iz svoje lastne glave... *Samo ženska je zmeraj druga.*« Peter Majcen se je nasmehnil, nato pa je njegov obraz za hip potemnel, kakor bi bila švignila čezenj črna senca.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »To se samo tako reče...«

»Ah, seveda!« je živo pribil Peter Majcen.

»Hm, kajpak... Hotel sem reči, da pišete... da pišete kar tako.«

»Kako?« se je ozrl Peter Majcen. A že isti hip se je zavedel in se spet sproščeno nasmehnil. »Seveda, seveda! Kar tako, kar tako!« Lahkotno je zmignil z rameni in si vrgel plave lase s prostornega čela. »*Samo glavo sklonim nad pisalni stroj, pa se vsuje iz nje, kakor se orehi vsujejo iz polnega mernika.*« Po čelu, po licih in okrog ust je imel že kar precej globokih brazd, ki so jih bile zaorale vsakdanje skrbi in zarezali ostri noži neredkih bridkosti. Toda zdaj je bil ves njegov obraz ožarjen od notranjega ustvarjalnega ognja, ki je bil že na poti zagorel v njem.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »V glavo vam šine, pa napišete?«

»V glavo mi šine, pa napišem... *Preprosto, kar se le da! In če bi ti vedel, kako je prijetno, prijetno!*«

»Hm, kajpak... Včasih pa tudi kaj slišite in potem napišete?«

»Tudi!« je prikimal Peter Majcen in s pogledom spet blisknil po njem. »*Nemara bi ti rad ponudil kaj svojega? A kar počakaj, bratec! Zdaj res ne utegnem! Čakajo me stari junaki! Že leta in leta me čakajo! In čaka me Temnikar, moj epični junak.*«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Ljudje doživijo marsikaj.«

»Marsikaj, marsikaj...«

»In tudi navadni ljudje!«

»Tudi navadni ljudje so nenavadni.«

»Hm, kajpak...«

»In nenavadni so večkrat prav navadni.«

»Hm, kajpak... Ljudje so ljudje.«

»Ali pa tudi niso!« je živahno odbil Peter Majcen.

Kmet je pogrknil.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Včasih res niso.«

»Niso! Niso!« je živo zmajal Peter Majcen, kakor bi ga to veselilo.

Kmet je spet pogrknil.

»Kaj hočemo!« je vdano vzdihnil. »Je že tako...«

»Hm, kajpak!« je nehote in nevede prikimal Peter Majcen in se obrnil. S krepko roko je pograbil kovček, ga veselo zavihtel na posteljo in odprl. V njem so bile knjige, papir in mape z nedokončanimi rokopisi in osnutki. Na vrhu je ležalo pismo. »Kaj pa je to? ... Aha! Vprašanja za tisti prekleti intervju! Zgaga! A ker je Mile, bom že odgovoril.« Zganil je pismo in ga vtaknil v škatlo k cigaretam, da ne bi pozabil nanj.

»Hm, kajpak,« se je spet oglasil kmet. »Pa o vojni tudi kaj pišete?«

»Tudi o vojni.«

»Hm, kajpak... Saj prav o vojni bi se dalo napisati še marsikaj.«

»Marsikaj! Marsikaj!« je globoko prikimal Peter Majcen in se obrnil.

»In ne samo juriš in bitka in zmaga in trobenta, ki po zmagi trobi svoj tra-ra-ra!« Položil je zavitek papirja na rob mize, si dal obe roki pred usta, se vzdignil na prste in zatrobil na tri strani sveta: »Tra-ra!... Tra-ra-raaa!... Tra-ra-raaaaa!...«

Kmet se je zdrznil in prestrašno izbuljil oči.

»Kaj pa je... Aaa, vi se čudite, ker sem tako zatrobil!« se je veselo zasmel Peter Majcen. »Oh, ali še niste slišali, da so umetniki otročji? Otročji so in razposajeni kakor nedolžni otroci. O, popolnoma neresni ljudje! Mar resni ljudje gnetejo ilovico, mešajo barve, pišejo pesmi in povesti? Kje pa! To je vendar igračkanje. Zato resni ljudje umetnikov ne jemljejo resno. In tudi pametne žene jih imajo za bedake.«

Kmet se je odkrehnil in glasno požrl slino.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Žene —«

»Kajpak! Kajpak!« ga je ustavil Peter Majcen, uprl levico v bok, vzdignil desnico in preroško iztegnil kazalec. »A po smrti pride poveljanje! Pogreb na državne stroške, plošča na rojstni hiši, kjer je živel in delal, plošča na hiši, kjer je umrl, ulica z njegovim imenom, nagrobnik, spomenik! Za tem pa nastopi neustrašni odred učenih, a nič kaj obzirnih policajev, ki s čemerno nabrano šobo, nagubanim čelom in prišljenim nosom najprej prevohajo vse njegove papirje in papirčke, ki jih domači še niso požgali, nato pa se spustijo po vijugasti sledi njegovega življenja in v potu svojega znanstvenega obraza natačno doženejo, kod je

hodil in kje je bil in pil, koliko je bilo ljubic in kakšne so bile, kaj je uganjal tukaj in kaj je počenjal tam, kje je služil v vojski in kje v miru, koliko je zaslužil in kako je zapravljaj svoj denar! Znaustveno, a kar brez rokavic, mu pretipajo jetra in obisti in mehur — O, mehur je pri umetnikih skoraj najpoglavitejša stvar! — prebezajo mu drob, izžmejo srce, prežagajo lobanjo in jo izmerijo, stehatajo možgane, preštejejo rebra in dlake na prsnem košu! No, potem pa vsak po svoji metodi — Saj gre vendar tudi za dokaz njihove lastne izvirnosti! In zakaj je ne bi dokazali, če se nudi priložnost? — mrzlo in uradno dokazujejo, da je ločila postavljaj smiselno, čeprav jih ni postavljaj po splošno veljavnih pravilih: da je njegov jezik živ, lep in tekoč, čeprav ne bi mogli trditi, da bi bil kremenit; da je bil dober stilist, nemara celo predober, saj ga je včasih zaneslo v drugo skrajnost, v artizem; da je bil mojster verističnega, realističnega dialoga, čeprav ga ne moremo prištevati k čistim realistom; da je v njegovih delih precej pristnih epičnih momentov, a da se nikdar ni povzpел do pravega epičnega pisanja; da je bil zakrknjen lirik s precejšnjim romantičnim nadihom; da je bila njegova satirična žila tako močna, da je včasih brizgnilo iz nje tudi tam, kjer ne bi bilo treba; da so njegove misli kar lepo zaokrožene, večkrat celo izvirne, čeprav niso nenavadno globoke; da je bil miselno napreden, čeprav z lahkoto zasledimo, da se ni ukvarjal s proučevanjem družboslovnih del; da so njegovi značaji doživeti in živi, ljudje iz mesa in krvi, čeprav niso monumentalne, enkratne figure; da je gledal na svet nekoliko zviška in z rahlim posmehom, čeprav je bil v resnici prežet s humanizmom; da je napisal zelo malo, a da je njegovo pisanje kulturno, dokaj svojsko in sugestivno, čeprav mu naposled vendarle nekaj manjka; da so... da je... skratka, vsemu navzlicu navkljub je bil mož človek in umetnik in zato je prav res škoda, ker je legel v prerani grob... Veste, baje vsi umetniki umrejejo prezgodaj, tudi če so stari že sto let.«

Kmet je začudeno zamežikal in pogrknil.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Pravijo, da smrt nikdar ne pride prepozno.«

»Ha! Mislite?« je razposajeno odbil Peter Majcen. »Včasih jo ljudje čakajo in kličejo, pa je ni od nikoder.«

Kmet je odprl usta in koščeni prsti so mu otrpnili na poraščeni bradi.

»Kaj? Mar ni tako?« je vprašal Peter Majcen.

Kmet je zaprl usta in glasno požrl slino.

»No, no!« se je sproščeno nasmehnil Peter Majcen. »Nikar ne jemljite tako smrtno resno! Ali vam nisem že prej rekel, da umetniki niso resni ljudje? ... Jasno! Takle pogovorček o smrti ljudem ni všeč. Saj

tudi meni ni zmeraj. A danes mi je!... Zakaj? ... Zato, ker je prišla moja ura... tista presrečna ura, ko bom delal. Takrat sem dobre volje. Nemara nekoliko čudne, nenavadne, a židane volje. Svoje volje. In kadar sem takšne volje, je zame vse, sploh vse, kar je — in tudi česar ni — živo, lepo in polno. Vse je samo življenje. Še smrt!...«

Kmetovi prsti so spet otrpnili na poraščeni bradi.

»To se vam nemara čudno sliši, a je tako!« je prikimal Peter Majcen. »A kar mirno se popraskajte! Če sam tega ne razumem, tudi vi verjetno ne boste... Tako je! In kako lepo je, da je tako!« se je nasmehnil in se na peti zasukal h kovčku. Vzdignil je pokrov in začel nabirati mape v naročje. »In zmeraj je tako. Kadar pride navdih, kadar vem, da bom pisal, sem vesel, igrav, skoraj razposajen, kipečega srca, lahke duše... Saj ne bi rekel, če bi se pripravljaj k veseli zgodbi. Toda glej, opisoval bom nečloveško trpljenje, divjo muko, bridkost, smrt, okrutno smrt — a mene je zdaj sama čudna, nepojmljiva radost!... Že res, da bom potem, ko bom pisal, ko bom trpinčil svoje junake, ko jih bom gnal v smrt, tudi sam trpel in nemara celo solze gotal — a zakaj je zdaj tako?...« Zmignil je z rameni in si zadovoljno ponovil: »Je tako. In kako lepo je, da je tako!«

Položil je mape na mizo ter jih začel razporejati natančno in počasi, čeprav je skoraj drgetal po tistem lepem trenutku, ko si bo skuhal turško kavo, sedel k mizi, si prižgal cigareto in se naposled vendarle spet srečal s svojimi junaki. »Še danes, še danes bom začel!... Že toliko let sanjam in hrepenim, da bi napisal res realistično, epično novelo. In zdaj imam snov, zdaj imam pravega junaka. Temnikarja se bom lotil! Temnikarja...« Poiskal je mapo z naslovom PRVI IN POSLEDNJI BOJ ter jo odprl, da bi polistal po osnutkih. »Da, Temnikar, tebe se bom lotil! Tebe, dragi sosed!...«

In že je Temnikar stopil predenj. Njegova podoba je bila bolj jasna in čista, kakor je bila kdaj koli v živem živiljenju.

Stal je v sajastem, črnem okviru obokanih vežnih vrat svojega starega, samotnega doma. Stal je visok in vzravnán, prav takšen, kakršen je bil tisti zimski dan, zadnji dan življenja, ko se je odpravil na svojo poslednjo pot — v svoj prvi boj. Stal je na izlizanem kamnitnem pragu, v starih in razbitih škornjih, v starem avstrijskem vojaškem plašču, v stari in oglodani polhovki, s čutaro žganja za pasom, s sekiro pod pazduho, s težkim, nabitim samokresom v žepu.

— Kakšen mir je v tem človeku! — je navdušeno pomislil Peter Majcen. — Kakšen slovesen mir! In vendar prav dobro čuti, da bo živel

samo še pet, nemara šest, največ še sedem ur. A na to niti ne pomisli. In prav tako niti za hip ne podvomi o svoji smrti.

Temnikar je stal nepremično. Njegov krepko rezani, razbrazdani, brkati obraz je bil miren, odločen, nekoliko slovesen, plemeniten, skoraj poveličan.

Peter Majcen je nagubal čelo, priostril pogled in se zamislil.

— Toda zakaj ni Temnikar podvomil o svoji smrti? — se je naposled vprašal. — Zakaj? Eh, zato vendar, ker bi bilo drugače njegovo dejanje brez veličine. Da, šele smrt poveliča junaško dejanje! ... Toda, ali se je mar odločil zaradi veličine? Ne! ... Zaradi ponosa? Ne! ... V vendar ... Ah, le zakaj zdaj vrtaš vanj? Pusti ga pri miru, da ga ne zlomiš! — se je pokaral.

A Temnikar se je že spremenil. Še bolj se je vzravnal. Toda z obraza sta izginila plemenitost in poveličanje. Vsa njegova visoka pojava je bila zdaj prežeta s ponosom, kakršen Petru Majcnu ni bil všeč.

— Kaj pa je to? — se je namršil. — Ah, seveda! Zdaj Temnikar v mislih vidi samega sebe po boju, če bi ostal živ. Da, takšen bi bil, če bi jih potolkel vseh pet in bi se potem vrnil domov. Takole bi se razkoračil na pragu in bi zviška motril komandanta in komisarja, ki se ne bi in se ne bi mogla načuditi njegovemu junaštvu:

— Tovariš Temnikar! Vi! Pri vaših sedemdesetih letih! ...

— Saj ni vredno besede! — je Temnikar zamahnil z roko in nato hrupno odpihnil vodo iz čokatega nosa. — Pospravil sem jih za malo južino! ... Ha, zdaj so že v Betlehemu, krote hudičeve! ...

Peter Majcen se je zmračil in zmajal z glavo. Bilo mu je prav res žal, ker je Temnikarja premagal ponos.

Tudi Temnikarjev obraz se je zmračil.

— Le mráči se, sosed, le mráči se! — je pomislil Peter Majcen. — V dušo ti vidim ... A ne zameri, to je moj poklic ...

Temnikar je pobesil pogled.

— Moral bi biti neprizanesljiv, — je pomislil Peter Majcen. — Pa kaj hočemo! — je vzdihnil. — Saj kar ga je premotilo, ni tako hudo. To je splošna človeška slabost. O, vsi, prav vsi bi bili junaki in vsi bi junaško darovali svoje življenje, če bi potem še živeli, da bi lahko videli, kako nas slavijo! ... Eh, vsi smo nečimrni! ...

Temnikar je pogledal očitajoče in proseče hkrati.

— No, no, kar miren bodi! — ga je potolažil Peter Majcen. — Tega trenutka tvoje slabosti ne bom niti omenil. Ne, ne! Niti sence ne sme biti na tvoji podobi! Ti moraš biti čist, klasičen junak!

Temnikar se je spet vzravnal, a njegov obraz še ni bil pravi.

— Kaj pa je zdaj? — je pomislil Peter Majcen. — Aha, že vem! O kajpak, težko je slovo od doma, še težje, ker nihče ne ve za tvojo odločitev. Zdaj odhajaš za vselej. V boj odhajaš in v smrt! A tega nihče ne ve, ne žena ne hči ne sin! ... Kaj? Mar res nihče ne ve? ... Glej, jaz vem! In hodil bom za tabo in opisal bom tvojo poslednjo pot in tvoj prvi boj.

Temnikar je vzdignil glavo. Pod košatimi obrvmi se je vžgal jasen pogled. Švignil je po strmeh in zasneženem pobočju. Za hip je obstal v Robeh pod ostrim Vranjekovim grebenom, nato pa se je vzdignil še više, na jeklenomodro nebo. Tam, že prav na robu, se je v zimskem soncu še rahlo pozibaval lep in bel oblak njegovega življenja. V jeklenomodrih Temnikarjevih očeh sta se zasvetili dve beli lisi, dve srebrni kaplji. In njegov obraz je bil zdaj spet prejšnji, pravi: miren, odločen, nekoliko slovesen, plemeniten, skoraj poveličan.

— Tako! Tako! ... — je zadovoljno prikimal Peter Majcen. — To je tvoja prava podoba! Takšnega junaka potrebujem! ... In zdaj stopi, stopi s hišnega praga, zakaj ko se boš odtrgal od praga, ne bo nobene slabosti več!

Temnikar se je hotel še enkrat ozreti po dolgi in temačni veži, kjer so pri ognjišču stali vsi trije, in vsi trije našobljeni, žena in hči in sin, a se ni ozrl. Hitro je stopil s praga na dvorišče, stisnil k sebi sekiro in potipal samokres.

— Pojdi! Pojdi, da te hudiči ne prehitijo! Čas hiti! — je rekel Peter Majcen.

— Čas hiti! — je ponovil Temnikar in krepko zagazil v sveže nameteni sneg.

Peter Majcen je čutil, da so se mu zameglile oči, a vseeno je jasno gledal za njim in je bil bridko ponosen nanj.

»Čas hiti! Čas hiti!« si je polglasno rekel Peter Majcen, hitro odložil mapo in se obrnil h kovčku, da bi ga izpraznil.

Kmet je s čevljem podrsal po podu in se odkrehnul.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Pa vam gre hitro izpod rok?«

»Kaj?« je trznil Peter Majcen, ki je bil že pozabil na kmeta.

»Pravim, če vam gre pisanje hitro izpod rok?«

»Ha! Včasih gre, včasih ne gre,« je zmignil z rameni Peter Majcen.

»A Temnikar bo šel hitro. Saj ga že tako dolgo premlevam, da se bo nemara res sesul na papir.«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Sicer pa imate stroj.«

»Poglavitno je, da ima človek pri takšnem delu mir! In da je sam!« je s poudarkom rekel Peter Majcen, ki je počepnil h kovčku in začel

prebirati knjige. »Upam, da me ta nesrečnik ne bo gnjavil! Prišel sem na deželo, da bi se nekam zaprl in v miru pisal, a ne da bi mi kdo ves dan 'kajpakal' po glavi! ... No, reči moram, da sem si našel prav lep kot. Ta stara, čudno bela, čeprav že nekoliko razpadla, samotna pristava v koncu doline, pod črnim smrekovim gozdom, mi je kar všeč. In tudi ime mi je všeč. Črni log! Pravo ime za takšen kraj! Nekoliko je mračno, romantično. A nič zato, zakaj takšno okolje nudi domišljiji krila, da včasih lahko zaplava nad oblake, v kraljestvo fantastike. In to ni nič hudega. Saj fantastika zdaj spet ne škoduje umetnosti, kakor pravijo. In ljudje radi gledajo nekoliko nestvarne podobe in prebirajo knjige, ki niso bile napisane prav pri tleh ... Kajpak, kajpak, življenjska raven se vzdiguje, kakor pravimō. Na trgu je vsak dan več proizvodov; tudi takšnih, ki niso samo koristni, temveč tudi lepi za oko, veseli za srce. Da ... in zato je potrebna tudi večja izbira — uradno bi slovensko rekli asortiment — duševnih proizvodov. Ljudje so se že najedli literarnih štrukljev in mesa. To je sicer zdrava in tečna hrana, a zdaj jih že mika fazanček, penasta slaščica, kaj ostrega in pekočega ... Kajpak, kajpak, svet še ni ves raven in gladek, vsakdanje življenje je še zmeraj nevsakdanje burno in pisano, junaško in strahopetno, bridko in sladko — toda človek se kljub temu, in nemara tudi zaradi tega, le rad premakne nekam drugam; tudi v fantastiko, čeprav mu včasih šele tam prav vzdrgeta in zledeni srce, zakaj fantastika je čudno, čudno in prečudno zrcalo, ki pa kljub vsemu ne kaže in ne more pokazati nič drugega razen prepesnjene podobe našega lastnega zunanjega in notranjega sveta ... O, tudi tukaj ima dialektika svoje prste vmes! Ne uideš ji! Pravopis pravi, da je to metoda spoznavanja razvojnih pojavov v naravi kot rezultata nasprotij in odnosov. Ta opredelitev me nekoliko jezi, ker za rezultat niso našli slovenske besede, prav posebno pa me jezi, kadar je rezultat človek. A kaj bi! Tako je. In tudi če dialektike ne poznaš in ne priznaš, ostaneš pojav v naravi, ki ga dialektika peha med nasprotji in odnosi — in rezultat tistega pehanja si ti. O, prav huda zver! (To mislim resno in z vsem spoštovanjem, zato bi bilo odveč, če bi kakemu literarnokritičnemu miličniku treščilo v glavo, da bi me zaradi tega klical na odgovor!) ... No, in tako je torej z mano tukaj vse lepo in prav. Samo stari je videti nekoliko tečen. Nič ne rečem, saj prav dobro sodi v to okolje. Tudi on je nekoliko mračen in lahko bi ga človek vzdignil v romantično, celo fantastično podobo. Nemara bi bilo kar zanimivo, če bi mu pogledal v drob. Toda ne utegnem ... A ni samo to, da ne utegnem — ne zanima me! In zakaj ne? Ker mi ni všeč. Saj ne smem reči, da mi je zoprn, samo všeč mi ni. Težko bi mu stisnil roko ... Ali ni čudno, da me nekateri ljudje ne odbijajo samo srčno, temveč tudi telesno? In ta je takšen. Prav dobro

vem, da ga ne bi mogel opisati, pa če bi bil še tako zanimiv. Vse svoje junake moram imeti rad, če jih hočem opisati; tudi tiste, ki jih sovražim in zaničujem. A ta mi ni všeč. In manj in manj mi je všeč. Praska se, melje svoj kajpak in se drži čemerno, kakor bi imel čir na dvanajsterniku... Sicer pa je siromak nemara res bolan, ker je tako neznasko suh.«

Kmet se je globoko odkrehnul in glasno požrl slino.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Mir... seveda... mir...«

»Mir! Mir!« je pribil Peter Majcen. »In ne samo eno uro mir! In ne samo en dan mir! In ne samo teden dni mir! Mir, sploh mir, dokler pišeš!«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Kar se tega tiče, mir je... A če bi ostali čez zimo, potem bi šele videli, kaj je mir!... Samota tukaj kar laja v človeka!«

»Glej ga no, praskača čemernega!« se je začudil Peter Majcen. »Prav tako je Tilčka rekla Temnikarju, ko je dolga zimska noč zalila samotni Temnik.« In odgovoril je, kakor je bil Temnikar odgovoril Tilčki:

»Samota naj kar laja, samo da ne lajajo ljudje!«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Samota ni ravno zmeraj prijazna, a tudi ljudje so včasih človeku v napoto.«

»Kaj pa je zdaj to? Spet Temnikarjeve besede!« je trznil Peter Majcen in nenadoma mu je postalo nekam neprijetno pri duši. »Čudno! Saj sta živela sto kilometrov narazen in se prav gotovo nista nikdar srečala! Odkod ta nerazumljiva povezava?«

Nehote se je ozrl in pobilnil po kmetu. Res je! Proti žarečemu slapu bele sončne luči, ki je za njegovim hrbtom padal na notranje dvorišče, je bilo videti, kakor bi bila k oknu prislunjena stara gotska soha izmučenega svetnika v nekoliko nadnaravni velikosti. Bil je neznansko suh in tenak. Tudi obraz je bil podolgovat, čelo visoko, oči velike, lica udrtá, nos koničast, pobešeni sivi brki kakor dva kapnika nekakšne čudne, okamenele bridkosti. Bil je gol do pasu. Pod zarjavelo, trdno, usnjato kožo so se mu razločno poznala ozka rebra. Njegov trebuh je bil prava lakotnica. Kratke, zamazane hlače iz temnorjavega žameta so mu ohlapno visele na kolkih, kakor bi bile res iz lesa. Iz širokih hlačnic sta štrleli dve dolgi in tenki nogi, toda kolena sta bili nenavadno debeli in grčasti, kakor bi bil ta dva sklepa posebej iztesal kak hribovski kolar, ki se ni prida menil za obliko, temveč je gledal predvsem na to, da so njegovi izdelki držali za večne čase.

»Ne, ta pa res nima nič skupnega s Temnikarjem. Še njegova senca ne more biti. Temnikar je bil hrust, to pa je prga, prava prga, čeprav ni lepo, da tako rečem.«

Kmet je s čevljem podrsal po podu in se globoko odkrehnul.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Ne zamerite, ali se spleča?«

»In kakšen glas ima! Votel in raskav! Kakor bi se mu iz grla vsipal grušč po lesenem koritu v trebušno votlino. Temnikar pa je govoril, da je kar donelo. Dokler je hodil še k spovedi, je vsa vas poznala njegove grehe. „Jernej, tiše, tiše!“ ga je miril župnik iz spovednice. Temnikar pa še glasneje: „Če mora bog vedeti, kakšen sem, zakaj ne bi vedeli tudi ljudje! Ali ni to pošteno? Saj živim na zemlji in ne v nebesih!“

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Vi že veste ...«

»Seveda vem!«

»Pa ne zamerite ... vprašal sem kar tako.«

»Kaj? Ali ste kaj vprašali?« se je obrnil Peter Majcen. »Nisem slišal.«

»Ne zamerite, vprašal sem, če se spleča.«

»Kaj?«

»Če se pisanje spleča?«

»Ne!« je mračno odbil Peter Majcen in temna senca mu je spet švignila čez obraz. »Ta hudič me bo res zagnjavil! On seveda misli samo na denar, a mene dreza tja, kjer sem najbolj občutljiv.«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Ljudje dandanes bolj malo bero ... No, otroci še bero ... Kajpak, pozimi bero ... Ali pa na paši.«

»Zdaj bo pa čas, da ga spravim iz sobe!«

»Hm, kajpak ... Bolj malo bero ... O vojni pa sploh ne marajo brati ... Hm, kajpak, vojne so vsi siti.«

»Seveda ... A ne zameri, jaz pa tebe.«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Spomini so grenki ... In vseh vrst ... In rane še niso zaceljene, kakor se reče ... Hm, kajpak, če se bodo sploh kdaj zacelile.«

»Čas vse zaceli!« je odločno rekel Peter Majcen, se naglo obrnil in položil kup knjig na stol. »Ali bi lahko kje staknila še eno mizo?«

»Ne verjamem,« je zmajal kmet.

»Ah, kako staro mizo bova pa vendar kje staknila! Saj imate skoraj graščino!«

»A mizo?« se je popraskal kmet. »Mizo bova že staknila. Kajpak. Da le hujšega ne bi bilo!«

»Kaj pa naj bi bilo hujšega?« je nervozno trznil Peter Majcen in nato s pogledom obstal na njem. »Že sam vem, kaj je hudo, česa se bojim in kaj me grize! ... A čakaj, čakaj ... nemara pa tebe kaj grize?«

»O nič, nič!« je hitro odkimal kmet in se je skušal celo nasmehniti. »To se samo tako reče,« se je popraskal. Njegovi prsti so bili nenavadno dolgi, koščeni in rjavi, kakor bi bili res izrezljani iz starega lesa.

»Ni mi všeč, ni mi všeč!« je nehote zmajal Peter Majcen. »Saj je nemara res siromak in trpin, a ni mi všeč! ... No, ali greva po mizo?«

»A zdaj?« se je popraskal kmet, ne da bi se premaknil.

»Zdaj, zdaj! ... *In nikamor se mu ne mudi! Ko bo prišla smrt in mu poreče: 'Črnilogar, greva?', se bo prav tako popraskal in rekel: 'A zdaj?'*«

Šla sta iz sobe in sta na koncu temačnega hodnika našla staro mizo. Peter Majcen jo je obrisal s preperelo vrečo, ki je ležala na njej.

»Tako, zdaj bo pa vse v redu!« je rekel s poudarkom.

»A da bo?« se je popraskal kmet.

»Seveda bo!«

»No, samo da bo ... a če ne bo —«

»Bo! Bo!« je pribil Peter Majcen in si z jezno močjo zavihtel mizo na glavo.

»No, samo da bo,« je rekel kmet in se vrnil za njim v sobo.

Peter Majcen je postavil mizo na tla in jo začel tako hrupno premikati pa zverženem podu, da je kar ropotalo.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet, ki se je bil spet naslonil na okno. »Razmajana je, pa bo že.«

»Seveda bo! ... *A ne odgovarjaj mu več!*« si je ukazal Peter Majcen. »*Ne odgovarjaj mu več, pa bo šel!*« Potegnil je cigarete iz škatle, da bi z njo podložil mizno nogo. V rokah mu je ostalo zganjeno pismo. »*Aha, intervju! Še ta zgaga!*« Namrdnil se je in položil pismo na pisalni stroj, da bi ga imel pred očmi.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »A če bo treba še kaj, kar recite.«

»Bom! Bom!« je prikimal Peter Majcen. »*Ne, niti besede več ne bom rekel!*« Prepognil je škatlo in pokleknil na tla, da bi jo potisnil pod mizno nogo. »*In ne razburjaj se! Kaj se le meniš zanj! Na Temnikarja misli!*«

Pomislil je in že je videl in slišal:

— *Niti besede več ne bom rekel!* — je sklenil Temnikar in si potegnil škorenj na nogo.

— *Saj!* — je revsnila Temnikarica, ki je z burklami vsajala lonec v peč. — *Norec je norec! Če bi ga do jutri tresel, se mu pamet ne zbudi!*

— *Niti besede več!* — si je ponovil Temnikar in si potegnil škorenj še na desno nogo.

— *Pa vsaj povej, kaj je kar naenkrat treščilo vate!*

Temnikar je stopil k sajastemu skledniku, snel z žeblja svojo staro avstrijsko vojaško čutarico in v mislih že najmanj desetič računal: — *Hudiči bodo šli po kolniku in nato po Vratarski stezi, sam pa jo bom mahnil čez Malново brdo in jih bom prehitel. Gazil bom po celem, a jih*

bom prehitel. Krotam psoglavskim se ne bo nikamor mudilo, ker je sončen dan.

— Jernej, govori! — je ukazujoče rekla žena in trdo postavila burklje v kot. — Bodi vendar človek! Le zakaj se moram vse življenje prepirati s tabo?

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Kar recite, saj smo vendar ljudje.«

»Seveda...« je odsotno zamrmral Peter Majcen, ki je vstal in začel razporejati knjige po mizi.

»Hm, kajpak... Pogovoriti se je treba, pa je.«

»Seveda... A z mano nič več!«

— Z mano nič več, — je rekel Temnikar, ki si je nalival žganje v čutarico.

— Ha? — je zaničljivo prhnila Temnikarica. — Rada bi vedela, zakaj se ne bom več prepirala s tabo?

— Z mano nič več...

— Do smrti se bom prepirala s tabo! Saj dobro vem, da te pamet ne bo prej srečala!

— Saj pravim: z mano nič več...

— Ha? — je spet prhnila žena. — Mar misliš, da te tista s koso čaka že za hišo?

— Ne, za hišo me ne čaka, — je mirno rekel Temnikar in stopil v mrak za vežnimi vrati, kjer je visel njegov stari avstrijski vojaški plašč.

— Saj! Pa tudi če bi te čakala, s koso te ne bi spravila. Tebe bo treba s kolom.

— Tudi s kolom nemara. Kaj se ve... — se je oglasilo iz mraka, in glas je bil nenavaden, globok in tih.

— Jernej! Kako pa danes govoriš? — se je tudi Temnikarici prelomilo v grlu.

— Kako? — je vprašal Temnikar, a obrnil se ni, ker ni maral, da bi mu žena videla v obraz.

— Nekam čuden si... Kakor da nisi več ti...

— Nemara že štirideset let res nisem bil, a danes sem spet.

— Saj! — je s prejšnjo zaničljivo pikrostjo odsekala žena. — Še zdaj, ko si že skoraj z obema nogama v grobu, samo na svojo proo misliš!

Temnikar je kar obstal. — Glej, — si je rekel z očitkom, — odhajam, pa se je nisem spomnil!... Tilčka! — je poklical v mislih. In že je stala pred njim, vsa živa, vsa bela, vsa svetla, kakor že zdavnaj ne. — Tilčka!

— O, kolikokrat se mu je bila v tistem kratkem, prekratkem letu, ki sta ga preživela skupaj, skrila v ta temačni kot za velikimi vežnimi vrati, on pa jo je iskal in iskal po vsej hiši in jo klical in klical; in ko je naposled jezno obstal sredi veže in z otročjo užaljenostjo prav možato zaklel, se Tilčka ni mogla več premagati: iz mračnega kota je vrgla vanj svoj zveneči smeh kakor zlato jabolko in on je bliskovito odskočil in nato prav tako bliskovito skočil k njej kakor razdraženi paglavec; ona pa se je že potegnila vase in je držala drobne pesti na svojih visokih prsih in je bila vsa bela in vsa mehka in vsa šibka in je trepetala kot trepetlika, ker se je s hrepenenjem bala ognjenega viharja, ki je z divjo radostjo vstajal v njem. — Tilčka! — Zmeraj se mu je skrivala za vrata, a on je bil tako otročji in trmast, da je ni nikdar iskal tam, češ tja se mi je bila skrila že tolikokrat, zato se zdaj tišči kje drugje ... A potem, ko so jo za vselej odnesli čez prag, je še dolga leta, kadar je stopil v hišo, zmeraj pogledal v kot za vrati. Spočetka jo je videl tako živo, da ga je še telo bolelo, potem pa je njena podoba zbledela in se mu je prikazala le redkokdaj in še takrat samo kot rahla meglica. Štirideset let je štirideset let! In teh štirideset let je potrdilo staro resnico, da velika ljubezen in velika bridkost ne moreta trajati večno: velika ljubezen zgori v svojem lastnem ognju, velika bridkost utone v svojem lastnem morju ... Toda spomin je ostal, in lep spomin, kakršen ostane po vseh velikih in čistih stvarih, tudi po bridkosti, ki je minila. — Tilčka! — A glej, zdaj ni bil samo spomin! Spet je stala pred njim, vsa bela in vsa mehka, s sinjim smehom v mokrih očeh, z drobnimi pestmi na visokih prsih, tako resnična in tako živa, da se Temnikar ni utegnil začuditi, ne kako ne zakaj. Samo plašč je hitro snel in ga razgrnil, da bi jo skrnil ženinim očem.

— Pa bi vsaj povedal, kam te trma nese? — se je užaljeno oglasila žena.

Temnikar se je zdrznil — in Tilčka je skopnela.

— Kaj pa se zdaj tako tiščiš v tisti temi? — je Temnikarica vzdignila svoj sitni glas. — Stopi ven in govori!

Temnikar se je obrnil in se nehote zamaknil v svojo ženo, ki se je sklanjala nad ognjiščem, vsa tenka, vsa drobna, vsa prosojna, kakor svoja lastna senca in senca svojega suhega živiljenja. In v srcu se mu je nekaj premaknilo, kakor se mu je bilo premaknilo že tolikokrat.

— Ne zameri, Marjana, ne zameri! — je prijazno rekel.

— Eh! — je zaničljivo trznila s suhimi rameni. — Že spet ta tooj cendravi »ne zameri, ne zameri«! Rajši povej, kam greš, da ne bomo v skrbeh!

Temnikar je stopil proti njej in bridko pomislil:

— Saj bi ti rad povedal, da grem v Robe! A če ti povem, me ne boš pustila iz bajte.

— Ali res ne misliš povedati? — se je strogo in zaskrbljeno obrnila k njemu.

— Ah, kam pa naj le grem? — je rekel prijazno in skoraj lahko-srčno. — V grmovje grem. Saj veš!

— Zakaj si si pa žganja nalil?

— Zakaj si ga pa ne bi? Saj je vendar zima! — je mirno odgovoril in si začel oblačiti plašč.

— Jernej! Ne nori! — je stopila k njemu. V njenem glasu je bila že prava zaskrbljenost. — Kdo pa hodi na sveti večer z doma?

— Sveti večer? — se je namršil Temnikar. — Ha! In tudi če je, koliko jih je zdoma! In koliko jih mora biti zdoma!

— Tebi ni treba! — je takoj odbila Temnikarica.

— Ni treba? — se je še bolj namršil Temnikar, a se je takoj pomiril in dodal skoraj brezskrbno: — Sicer pa, ali sem rekel, da me ne bo doma? Saj zdaj še ni večer! Še poldan ni!

— Ah, ne nori! — je rekla pomirljiveje. — Poslušaj, Jernej! Potico bom spekla. Otresla sem vse vreče, pa se je nabralo nekaj peščic moke. Ti bi pa peč dobro podkuril, da bomo zvečer lepo na toplem.

Temnikarja je spreletel srh po vsem telesu. Jasno je zagledal pred sabo obraze vseh petih belogardistov, ki so bili komaj pred pol ure šli iz hiše, in prav razločno je spet slišal strupeni glas Lužnikovega Martina: »He-he, Temnikar, pri tebi je kar prijetno in tudi nam bi se presneto privileglo, če bi ves dan lahko sedeli takole na toplem. Pa ne moremo, ne moremo! Ne moremo, ker smo preveč usmiljenega srca, he-he! ... Zavohali smo, da je v Robeh nekaj obstreljenih hostarjev. Kar precej jih je. In samo takih, ki se ne morejo niti premakniti, he-he! ... Po hajki so se potegnili v Čarjevo jamo in zdaj tam čakajo, da pridejo ,tovariši' ponje. No, namesto ,tovarišev', ki imajo zdaj druge skrbi, he-he, gremo pa mi, he-he, da jih malce pobezamo in pogrejemo, he-he! ... Le zakaj bi siromaki zmrzovali v Čarjevi jami? In še na sam sveti večer? Poslali jih bomo v Betlehem, he-he! K Jezuščku v hlevček, he-he! Da se pogrejejo, he-he! ... To bo sveti Jožef debelo gledal, he-he, ko bo namesto treh kraljev vdrlo v hlev kakih deset kosmatih in sestradanih poganov, he-he! ... No, pa bodo imeli vsaj lepo priložnost, da se spovedo svojih grehov, he-he! In še nocoj, he-he! Zato jih bomo poslali v Betlehem kar po najkrajši poti, he-he! Če sem še Lužnikov Martin, bodo še pred mrakom tam, he-he! ... Ti nam ta čas pa jaslice pripravi in dobro podkuri peč, da se potem tudi mi pogrejemo, he-he!«

— Jernej! — je spet ostro rekla Temnikarica. — Ali slišiš, ali si gluha?

— Slišim! — je mrko prikimal Temnikar, ki se je medtem sklonil in potegnil sekuro izpod lesenih, zakajenih stopnic.

— Kaj boš pa s sekuro?

— Kaj? ... Mar nisem šel še nikdar s sekuro v grmovje? — je mirno vprašal in potegnil s trdim palcem po ostrini.

— Ah, ti moj ljubi bog! — je Temnikarica zmajala z glavo. — S tabo pa danes prav res ni nekaj v redu! Glej, kakšen si! Še pred pol ure si bil ves zelen in slab, zdaj pa kar naenkrat v škornje, sekuro pod pazduho in v grmovje!

— Slab da sem bil? — je nejeverno zategnil Temnikar, si obesil čutaro za pas in stopil proti vratom.

— Kaj? Zdaj se boš pa še lagal? ... Mar si nisi venomer strgal arnike v žganje?

— Zato mi je pa tudi odleglo, — je rekel Temnikar. In obstal je na pragu, ker se je začudil, da je že skoraj popolnoma pozabil, kako mu je bilo davi, ko se je bil zbudil. Zbudil se je bil zelo zgodaj in zbudil se je bil z muko, z nekakšno čudno žalostjo v srcu, ki se je kmalu pretočila v obup, obup se je zgostil v tesnobo in mu stisnil srce, tesnoba pa se je potem strdila v mrzel kamen, ki mu je obležal v drobu. Nemirno se je premetaval in nekajkrat tako zahropel, da se je žena zbudila in ga ozmerjala: »Daj mir! Brcaš in hropeš kakor star konj!« Hotel ji je povedati, kako čudno mu je, kako mu leži mrzel kamen v drobu, pa se je premislil, ker je vedel, da bi se samo obregnila: »Ti pa tvoj drob! Kakor da ga jaz nimam? Spi!« A ni mogel več zaspati. Vstal je in si res trikrat nastrgal arnike v žganje, kar je bilo po njegovem mnenju edino zdravilo za moža v podobnih težavah, čeprav je podzavestno čutil, da ne bo pomagalo, ker bolečina ni bila tiste vrste, da bi lahko odpomogla arnika in žganje ... Toda tisti hip, ko je s praga gledal za Lužnikovim Martinom in njegovimi hudičevimi krotami, ki so odhajali po zasneženem kolniku, in je sklenil, da bo šel takoj v Robe in da se bo tam spoprijel z njimi, tisti hip mu je odleglo. Mrzli kamen je izginil iz droba in kar na mah je bil ves lahak in prožen, zdrav in krepak, tudi v srcu veder, a nekam čuden — spremenjen. In vse okrog njega je bilo tako lepo, tako svetlo in slovesno, kakor je bilo samo enkrat v njegovem dolgem življenju, v tistih davnih mladih letih, ko je bila strašna povodenj odnesla vse brvi in mostove in tudi nekaj privodnih hiš, on pa je sklenil, da mora takoj pogledati, kaj je s Tilčko; naglo je zbil tri hrastove hlode in se brez premisleka predal narasli, podivjani reki; vedel je, da ga bo zaneslo v Zasekarjeve čeri, toda v srcu je dobro čutil, da jih bo srečno minil in da

bo pri Usadarjevemrodu pristal na drugem bregu. In tako je tudi bilo... To uro, skoraj petdeset let kasneje, je bilo prav tako. Stal je na pragu, in glej, kakor hitro je sprejel svoj sklep, je bil svet že spremenjen. Vse je bilo svetlo in čisto, drugačno, nenavadno pomembno: tepka in oreh in tnalovoda, ki je po zaledenem žlebu v tenkem srebrnem loku padala v škaf, gol šipkov grm, ki se je sklanjal čez počrnelo vrtno ograjo, zasnežena steza, ki se je kakor bela pravljlična kača vijugala po strmem pobočju, grebenasti Vranjek, ki je silil v nebo, in jeklenomodro nebo, in tisti beli oblaček, ki je rahlo vztrepetaval tam na robu jasnine in se poslavljal. Res, sijalo je prozorno zimsko sonce, ki je tako prečistilo svet, da je bilo kar škoda umreti. Toda Temnikar ni niti za hip pomislil, da bi lahko ostal živ, kakor ni niti za hip pomislil, kakšna bo njegova smrt. Vedel je samo to, da mora takoj na pot; in čutil je, da bo opravil, kar je potrebno opraviti, a da se ne bo več vrnil. In tako tudi bo...

— Jernej! — je poklicala žena.

Temnikar se je zdrznil in se ozrl.

— Lahko te spet prime! — ga je skoraj zaskrbljeno opomnila žena in vzdignila predpasnik, da bi si otrla stare, večno solzave oči.

— Kaj naj me prime? — je odsotno zamrmral Temnikar, ne da bi se ozrl.

— Kaj neki? Tvoj drob!

— Nič več!

— Kaj praviš? — je žena vzdignila glas.

— Pravim, da nič več! — je ponovil Temnikar in se ji nekam čudno prijazno nasmehnil izpod brk. A še isti hip se je pomračil. Bil je nejevoljen nase, ker se mu je zazdelo, da je bil rekel preveč in da brez potrebe vznemirja ženo, hkrati pa je tudi občutil, da se s temi besedami nehote ponaša, kar mu prav tako ni bilo všeč. Zato je hitro in skoraj trdo dodal: — Vsaj danes nič več!

— Oh, kaj se le delaš takega junaka! — je prhnila žena. — Ne pozabi, da si star sedemdeset let!

— Ne bom pozabil! — je odbil Temnikar in hitro stopil čez prag.

»Hej!« se je oglasil oster glas.

Peter Majcen je sunkovito trznil, se ozrl v kmeta in nehote vprašal:

»Kaj pa je?«

»Stara me kliče,« je rekel kmet. »Žena. Jezi se...«

»Aha, žena...« je zamrmral Peter Majcen, ki je bil zdaj nejevoljen nase zaradi svoje neumne vznemirjenosti.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Glas ima oster.«

»Oster... Kakor Temnikarica,« je pomislil Peter Majcen, ki se je že vračal v Temnik.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Saj je ona gospodar.«

»Aha, ona je gospodar...«

»Hm, kajpak... Mož, ki se priženi h hiši, po navadi ostane hlapec.«

»Aha, ostane hlapec...«

»Hej!« se je še bolj ostro oglasilo z dvorišča.

Peter Majcen je videl, da je kmet stegnil roko skozi okno in pomahal. Slišal je, da je tudi nekaj zakričal, a to ga ni zanimalo, ker je ta hip vso njegovo pozornost pritegnila res zelo dolga in zelo tenka gola roka, ki se je kakor počrnelo in grčasto poleno počasi vzdigovala in padala v beli sončni luči.

»Mož je kar dovolj slikovita pojava,« je pomislil. »In velja si ga zapomniti!«

Kmet je potegnil roko iz luči in se popraskal.

»Hm, kajpak!« je vzdihnil. »Koso bo treba sklepati.«

»Aha, koso...« je zamrmral Peter Majcen in se obrnil h kovčku, da bi pobral iz njega še svinčnike, črnilo in drugo drobnarijo.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Otavo bom šel kosit.«

»Aha, otavo...« je odsotno ponovil Peter Majcen, potem pa se je kar naenkrat zdrznil in se začudeno ozrl. »Otavo?... Zdaj?... Saj — Hotel je reči: »Saj je vendar zimal«, a se je še pravi čas zavedel, kje je, da ni do kraja bleknil tega usodnega stavka, ki ga je imel že na jeziku. In to ga je tako otroško razveselilo, da se je nasmehnil in samemu sebi zmajal z glavo.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Je že res, da je za otavo še malce zgodaj. Toda v Tihem dolu je dober svet in dovolj mokrote, da hitro raste.«

»Aha! Aha! Aha!« je hitro prikimal Peter Majcen in se smehljaj predse. »Oh, to sem bedak!... No, pa kaj zato? Tukaj je res poletje, toda jaz zdaj živim v Temniku. In tam je zima. In sneg. Saj je snežilo vso noč. Snega je do kolen... In zato ni prav nič čudno, če Temnikarica ne more razumeti, zakaj Temnikar rine v grmovje...«

— Jernej! — je kliknila Temnikarica.

Temnikar je bil že pri hlevu. Trznil je, a se ni ozrl. In vendar mu je bilo neprijetno pri duši.

— Vpije, kakor bi nekaj slutila, — je pomislil. — In zakaj ne bi slutila? Če sem jaz slutil že davi, lahko zdaj slutiti tudi ona...

— Jernej!

Ozrl se je. Stala je na pragu, črna v okviru črnih vrat. Zasmilila se mu je.

— Saj ni bila slaba žena! ... In tudi sama je reva in trpi, ker je takšna, kakršna je. Predebelo skorjo ima okrog srca. Kakor oreh in kostanj skupaj: trdo lupino, debel olupek in še bodeče ježice ... A ni bila slaba žena! ... Tilčka je umrla z otrokom pod srcem. Ta mi je dala dva. Res je, da mi nista podobna. Njena sta. A hči naj bi še bila, ker je baba. Za poba mi gre. Pa tudi ta je mehnica, kar je moja žalost ... Toda, kaj je ona kriva? Nič ... In rada me je imela. In tudi sam sem jo imel po svoje rad, čeprav popolnoma drugače, kakor sem imel rad Tilčko ... In jutri, ali pojutrišnjem, ali kadar me bodo našli v Robeh, bo sirota zvijala roke in jokala ...

— Jernej! — je zakričala žena z jezo in strahom.

Počasi se je vrnil k njej.

— Poslušaj, Marjana, — je rekel, in njegov glas je bil nenavadno globok in topel. — Le zakaj bi se zmeraj prepirala? ... In le zakaj mora zmeraj obveljati tooja? ... Zakaj ne bi vsaj danes ... vsaj danes ... no, vsaj danes, ker je sveti večer ... in ker so ljudje dobre volje, kakor se pravi ... zakaj ne bi bila vsaj danes tudi midva dobre volje? ... No, Marjana? ...

— Jernej, kako pa govoriš? — je rekla in segla po predpasnik.

— Kako? — se je Temnikar nasmehnil izpod brk. — Tako, kakor je treba! ... Pozabiva vse, kar je bilo hudega! ... Ti lepo peci potico, jaz grem pa v grmovje, ker sem se tako odločil. Na roko!

— Jernej, kaj pa je danes s tabo? — je rekla in začudeno zmajala s svojo drobno glavo.

— Nič. Prav nič ni. Na roko!

— Prav res si nekam čuden! — je rekla. In sama ni vedela, kdaj je stegnila roko.

— No, vidiš! — je prikimal Temnikar. — Ali ni tako lepo? In pametno? ... In zdaj lahko mirno grem ... — Krepko ji je stisnil roko, se hitro obrnil in hitro zavel okrog hleva.

— Jernej! ... Jernej! ...

»Hej!« se je spet oglasil ostri ženski glas.

Peter Majcen se je zdaj še bolj sunkovito zdrznil, a se takoj zavedel, kje je.

»Žena vas spet kliče,« je rekel, ker se kmet še ni zganil.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet ter nato počasi stegnil dolgo golo roko skozi okno in pomahal po sončni luči.

»Ali je ta vaša druga žena? ... *Strele nebeška, kaj pa mi je šinilo v glavo? ... S Temnikarjem ga primerjam! ... Saj sem že ves zmešan ...*«

»Druga? ...« je začudeno zategnil kmet in koščeni prsti so mu otrpnili na poraščeni bradi.

»Oh, oprostite! Oprostite! ... Res ne vem, kaj mi je šinilo v glavo! Vprašal sem kar tako ... tja v tri dni.« se je opravičeval Peter Majcen. Nasmehnil se je, a vendar mu je bilo tako nerodno, da je brez potrebe vrgel na mizo težak zavitek papirja in ga začel odvijati. »*Ves sem v Temniku, z dušo in telesom ... In zato je čas, da spravim tega kajpakarja iz sobe. Če ga ne spravim, bom bleknil še kakšno podobno neumnost! ... In zdaj je čas za delo! Zdaj bi moral sesti k mizi! Zdaj, dokler vse puhti, dokler je železo vroče! To je prvi izbruh. In prvi izbruh je zmeraj najmočnejši in tudi najpristnejši!*«

»Hm, kajpak,« se je oglasil kmet. »Včasih človek res zine kar tako ... tja v tri dni, kakor pravite ... No, pa nič zato.« Popraskal se je in počasi dodal: »A ker je že prišlo do besede, vam lahko povem, da sem jaz njen drugi mož.«

»Aha! ...« je rekel Peter Majcen, ki se je že pomiril. »*Sicer pa bi si bil lahko sam mislil, da se ti ne bi dvakrat potrudil.*«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Tako je to ...«

»Aha ... Aha ...«

»Hm, kajpak ... Pa saj me je ona vzela, kakor se reče. Saj razumete?«

»Razumem, razumem ...«

»Hm, kajpak ... Saj sem bil že prej pri hiši, hočem reči, prej, ko je bil mož še živ ... Bil sem, kako bi rekel, neke vrste hlapec, a boljše vrste ... Veste, spočetka sem prekupčeval. Z živino, z lesom, včasih tudi z deželnimi pridelki, kakor se reče ... Hm, kajpak, bolj na drobno. Saj nisem bil kaj prida trgovec. Toda veselilo me je, ker sem se brez trdega dela lahko potepal sem in tja po deželi ... Saj razumete?«

»Razumem, razumem ...«

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »No, in tako sem večkrat prišel tudi v Črni log. In nanoslo je, da sem tukaj prenočil, pa ... no, saj si lahko sami mislite, kako je in kaj se zgodi, če je dedec bolan in leži, baba pa je mlada in zdrava in ima še hudó kri, kakor se reče ...«

»Razumem, razumem ...«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Meni to ni bilo prav všeč. Nič ne rečem, saj sem drugače lahko slab človek, in tudi sem, a takšne vrste pokvarjenec prej nisem bil ... Toda kaj hočemo! Naletel sem na tako ... no, ostal sem, ker me je baba kar priklenila nase, kakor se reče ... Saj boste razumeli.«

»Seveda, seveda...«

»Hm, kajpak... Potem, po njegovi smrti, sva se vzela... A bilo bi bolje, če se ne bi.«

»Zakaj!« je rekel Peter Majcen, a brez zanimanja.

Kmet ni takoj odgovoril. Pogrknil je in glasno požrl slino.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Hlapec ni priklenjen na dom, gospodar pa je... in tudi če ni gospodar.«

»A, seveda...«

»Hm, kajpak... In če je baba gospodar in če je mož na babo nor, potem... potem...«

»Kaj je potem?« je nehote, a še zmeraj odsotno vprašal Peter Majcen, ki je počasi zlagal papir v miznico.

Kmet je spet pogrknil.

»Hm, kajpak... Potem mu baba ukazuje... Oviija ga okrog prsta, kakor se reče... In dedec, ki je zaradi nje popolnoma potrapal, uganja stvari, ki jih ne bi smel uganjati...«

»Kaj pa takega?« je vprašal Peter Majcen in s pogledom blisknil po njem. »Kdo ve, kakšne grdobije se skrivajo za vsem tem!«

Kmetovi prsti so otrpnili na poraščeni bradi. Očividno se je zdaj zavedel, da se je predaleč zagovoril. Globoko se je odkrehnul in se nato spet popraskal:

»Hm, kajpak... Hočem reči, da človek ne stori, kar bi moral storiti. Sicer pa je tudi sam kriv, če je taka šleva...«

»Ah, seveda! Vsak ima svoje slabosti in težave!« je rekel Peter Majcen in trdo zaloputnil miznico, ker je hotel s tem povedati, da mu je dovolj tega razgovora.

»O, vsak!...« je olajšano vzdihnil kmet in se glasno oddahnil.

»Vsak, vsak!... *Vsak ima slabosti in težave. Toda tvoje me zdaj prav nič ne zanimajo. Dovolj imam svojih, da niti ne govorim o pisanju, ki je kljub radosti težava in pol. In da je težava večja, me še ti gnjaviš. Saj si nemara res siromak in trpin, toda čas bi že bil, da greš klepat svojo koso!*« Peter Majcen je odkril pisalni stroj in spet mu je ostalo v rokah pismo z vzrašanji za intervju. Nasmehnil se je s stisnjenimi ustnicami. »*Le zakaj muči mene? Naj bi rajši intervjupal tega kmeta, tega Črnilogarja. Če bi dobro zavrtal v njegov drob, bi nemara več potegnil iz njega kakor iz mene...*«

Kmet se je odkrehnul in podrsal s čevljem po podu.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Vi boste zdaj pa kar začeli?«

»Kaj?«

»Hm, kajpak... S pisanjem?«

»Seveda! ... *Saj komaj čakam, da greš!*« Peter Majcen je postavil na stol nahrbtnik, da bi vzel iz njega kuhalnik, kavo, sladkor in bosenski mlinček.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Pa bo šlo?«

»Zakaj ne bi šlo?« je trznil Peter Majcen in črna senca mu je švignila čez obraz. »*Že spet me dreza! ... A ne poslušaj ga! Molči in misli svoje!*« Nasul je kave v mlinček in začel mleti.

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Če človek zna, že gre.«

»Tega se človek nikdar ne nauči! ... *Strela, kaj pa se to njega tiče!*«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Življenje je prekratko.«

»Tudi če bi bilo še enkrat daljše, bi bilo prav tako. A kaj bi zdaj mlela o tem! ... *In konec in amen in nobene besede več!*«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Treba je delati in trpeti, dokler ne pride tista.«

»Katera?«

»Hm, kajpak ... Tista s koso.«

»Ah, kaj bi govorila o njej!«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »Govoriš, ne govoriš — pride!«

»Zato pa!« je odsekal Peter Majcen ter še niže sklonil glavo in še hitreje zavrtel mlinček. »*Le kaj te ta nesrečna smrt tako preganja! Ali se je bojiš? ... Res si prga in res mi nisi všeč, ne glede na to, da me že dobro uro moriš s svojim kajpakanjem ... Kdo ve, kje je še tvoja smrt, pa se tresiš! A poglej Temnikarja! On je z njo že domenjen, v Robeh ga čaka — in kako pogumno ji gre naproti! ... Zdaj je že v pobočju nad hišo. V celo gazi po zasneženi stezi, po tisti pravljlični, srebrnobeli, lesketajoči se kači, ki se tako živo zvija pred njim in se bo zvijala, dokler ga ne pripelje pred poslednja vrata ... In vendar — kako mlada je njegova stara noga, kako trden je njegov slabotni korak! In kako odločen, jasen in miren, kako slovesen je njegov obraz! ... A srce? Srce utriplje burno, kakor je utripalo včasih, predavnimi leti, ko se je prav tako vzpenjal po tej stezi in peš hitel v Gorico na Andrejev semenj. Sneg se je takrat iskril in se valil okrog njegovih črnih škornjev, kakor bi se smejalo in ga grabilo za noge na tisoče razposajenih belih škratov. In na Vratih, na Vratih ga je čakala Tilčka, da sta jo potem skupaj mahnila po Puštalski dolini. In kako sta jo mahnila —*«

Kmet se je glasno odkrehnul.

»Ne zamerite, če vprašam,« se je popraskal. »Kaj boste pa pisali?«

»O Temnikarju.«

»O kom?«

»*Strela hudičeva, ali mi je res ušlo?*«

»O kom, ste rekli?«

»O nekem starem kmetu!... Ali bi lahko dobil lonec vode?«

»Lonec vode?« se je popraskal kmet. »Hm, kajpak... Da le hujšega ni.«

»Ne, nič hujšega ni!« je odsekal Peter Majcen in trdo postavil mlinček na mizo. »Samo še malo vode potrebujem, da si skuham kavo.«

»Hej!« se je oglasil z dvorišča ženski glas, ki je bil zdaj že precej razkačen.

»Hvala bogu!« je nehote glasno rekel Peter Majcen, a se je takoj znašel in dodal: »Dajte, recite ji, naj mi prinese lonec vode!«

Kmet se je še kar okretno nagnil skozi okno. Očividno je bil zadovoljen, da bo ženo lahko potolažil z naročilom.

»Lonec vode!« je zakričal.

»Kaj?«

»Lonec vode, da si bo gospod skuhal kavo!«

Peter Majcen je porinil razmajano nočno omarico k steni, kjer je bilo stikalo, ter jo nato začel pregrinjati s starim časopisom, da bi po njej razporedil kuhalnik, žezvo in skodelico.

»Bo! Voda bo!« je rekel kmet. Nato se je spet naslonil na okno, se popraskal in vprašal: »In kaj je bilo z njim?«

»S kom?«

»Hm, kajpak... S tistim kmetom. Kako ste mu že rekli?«

»Temnikar!« je precej trdo povedal Peter Majcen, ki bi se bil najrajši zgrizel, ker ni vedel, kako naj prekine ta razgovor, da ne bo kmeta preveč razžalil.

»Aha, Temnikar!« se je popraskal kmet. »In kaj je bilo z njim?«

»Nič posebnega!« je Peter Majcen zamahnil z roko. »Spopadel se je s petimi belogardisti, da bi rešil dvanajst hudo ranjenih partizanov, ki so jih tovariši skrili v gozdu, da pridejo po hajki ponje. In to je prav vse, kar je bilo z njim!«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »In se je spopadel sam?«

»Sam...«

»In jih je pomlatil?«

»Pomlatil...«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet. »In dedec je bil star pravite?«

»Sedemdeset let...«

»Hm, kajpak... In je seveda tudi sam padel?«

»Padel...«

»Hm, kajpak,« se je popraskal kmet in se nato celo oddahnil, kakor bi se to ujemale z nekakšnimi njegovimi računi.

»Kajpak! Kajpak!« je malce trdo pribil Peter Majcen, ker ga je to pojezilo. »Padel je! Padel! A kljub temu je bil to lep, nemara celo najlepší dan njegovega življenja! ... Pa saj vi tega ne morete razumeti!«

Kmet je obstal kakor kip. Prsti so mu otrpnili na bradi, odprl je usta in nepremično strmel v Petra Majcna, kakor bi strmel v kačo, ki ga je že nabodla na ostrí pogled in zdaj v grozi čaka, da ga z vilicami sune do srca.

»Hočem reči, da vi tega res ne morete razumeti,« se je začel izvijati Peter Majcen, ki je tudi sam nehote ostrmel pred to nepremično podobo. V tistem trenutku je mislil samo na to, da je smrtno žalil človeka. Kasneje, veliko kasneje, si je očital, kako je mogel biti kot pisatelj tako slep; in hudoval se je nase, ker ni videl, da je s svojimi besedami zadel kmeta Črnilogarja naravnost v njegovo živo in večno žgočo rano, da mu je izgorevalo srce in telo; hudoval se je in premišljal, če tega res ni opazil samo zato, ker ga kmet ni zanimal in ker mu osebno ni bil všeč. No, naj je bilo kakor koli, takrat tega ni videl; videl je samo prizadetega človeka in zato se je opravičeval: »Hočem reči, da prav res ne morete razumeti! In nihče ne bi razumel, nihče, če mu ne bi prej razložil Temnikarjevega življenja, njegovega značaja, njegovega hrepenenja, in nato še vseh tistih posebnih okoliščin, ki tako vplivajo na človeka, da se popolnoma prerodi, da se njegov strah prevrže v pogum in ... in da sprejme smrt kot dokaz življenja, da jo sprejme kot —«

Tedaj je potrkalo na vrata in vstopila je žena z loncem vode. Peter Majcen, ki se je bil že večkrat pogovarjal z njo, je šele zdaj opazil, da je bila zelo visoka in obilna ženska, ki bi svojega suhega moža z lahkoto spravila vase, če bi ga prelomila na dvoje.

»Tako! In ali bo dovolj?« je vprašala in postavila lonec kar na knjige. In ne da bi čakala odgovora, se je takoj zasukala k možu in poklicala: »Hej! In ali si pognal korenine? ... In kaj stojiš in se ne ganeš, kakor bi bil svoj lastni nagrobni kamen?« In nato se je spet obrnila k Petru Majcnu: »In veste, kadar boste potrebovali smrt, kar tegale pošljite in ... in boste mirno doma dočakali trobente sodnega dne!«

Kmet se je zdaj sunkovito zdrznil in se nato odkrehnul.

»Hm, kajpak,« se je popraskal. »Pogovarjam se ...«

»In pogovarjaš se?« je žena uprla roke v zalite boke ter se nekam čudno nasmehnila, zviška in vendar ne zviška. »In pogovarjaš se? ... In to je lepo in ... in nič ne rečem ... In kaj pomaga? ... Nič! In prav nič! ... In samo gospoda motiš! In kajne, gospod?«

»Ne, ne!« je hitro odkimal Peter Majcen, ki mu je bila zdaj žena še manj všeč kakor mož. Kljub vsej živahnosti in smehu in snažni obleki

se mu je zazdela nekam nečista, ne preveč bistra in nekoliko naglušnega srca.

»Hm, kajpak!« se je zasmejala in razklenila zalite bele roke. »In saj se tudi sama rada pogovarjam. In prav posebno se rada pogovarjam z izobraženimi ljudmi, ki... ki človeku lahko marsikaj razložijo in... in pa tudi človeka razumejo in... in mu lahko povedo, kako in kaj... In mi smo navadni ljudje in... in neuki ljudje in... in vendar smo ljudje in... In kajne, gospod?«

»Seveda! Seveda!« je prikimal Peter Majcen, ki se je zelo bal, da ga bo zdaj žena zagnjavila do konca, a ni vedel, kako naj se je reši.

»In saj pravim,« je živahno povzela žena, »in saj pravim, da ga navaden človek včasih lahko polomi in... in hočem reči, da česa ne razume in... in se potem zvija kakor kača v precepu in... in nemara še brez potrebe... In kajne, gospod?«

»Saj, saj...«

»In... in no, še v teh časih in... in hočem reči, da časi niso slabi in... in samo drugačni časi so in prav drugačni časi in... in dobri časi in... In samo, kar nas je iz prejšnjih časov in... in izpred vojne in... in smo bili v vrtincu vojne in... in smo v tem groznem vrtincu in... in kako bi rekla... in smo v tem vrtincu izgubili glavo in... in hočem reči, da bi jo bili prav lahko izgubili in... in prav nič čudnega ne bi bilo in...«

»Saj, saj!« je rekel Peter Majcen, pograbil lonec z vodo in stopil k nočni omarici.

Kmet se je odkrehnul in tako nenavadno glasno izrekel svoj kajpak, da se je Peter Majcen nehote ozrl.

»In... in kaj le česnam?« se je zarežala žena in si z rožastim predpasnikom začela otirati rožnati obraz. »In prav kakor baba česnam in —«

»Saj, saj!« je rekel Peter Majcen. »A nič hudega! Samo, veste, zdaj bi rad delal.«

»In saj pravim!« je hitro zgrabila žena. »In vse o pravem času, kajne, gospod?«

»Seveda! Seveda!«

»In no, vidiš?« se je žena obrnila k možu. »In zdaj pojdiva! In če sam ne maraš delati, vsaj drugih ne moti! In kajne, gospod?«

Peter Majcen ni odgovoril. Vzdignil je lonec in začel zviška nalivati vodo v žezvo, da je curek glasno žuborel.

Odšla sta brez besede in sta tako tiho zaprla vrata za sabo, kakor bi ne bila gospodarja v svoji lastni hiši.

(Se nadaljuje.)

ŽALOST

Lili Novy

Zakaj si se odprlo,
o srce, do dna?
Nekaj je vate vdrlo
kakor v rožo čebela,
ki je vanjo sela
in sladkóst ji vzela.
Roža se trese vsa.

To ni bilà omama,
ni bilà bolest.
Žalost življenja sama
mi v dno srca je pala.
Kri mi je zastala,
ko jo je spoznala
moja trpka zavest.

Srce, ki zdaj trepeče,
nima več medu,
nima več sladke sreče.
Nekaj je v njem zrahljano,
z drugim skrito rano
pričakuje vdano
hladnega dne miru. —